

Limburg

9^e Limburgs Investeringsrapport

Mei 2024

Conclusies

- Voor **2024** heeft **83%** van de Limburgse ondernemingen concrete investeringsplannen, een stijging ten opzichte van de **77%** een jaar geleden.
  - Van deze **4 op 5** plant **26%** meer investeringen dan afgelopen jaar, **31%** evenveel en **26%** zal minder investeren. Zo houden de meer en minder investerende bedrijven elkaar via een nulsaldo in evenwicht. Vorig jaar was dit saldo **+10%**.
  - In de productiesector en groothandel ligt de investeringsplanning het hoogst, meer dan 9 op 10 bedrijven zullen investeren. Ten opzichte van vorig jaar groeit het aantal investerende bedrijven in de groothandel het sterkst: van **78%** naar **93%**. In de detailhandel is de investeringsbereidheid het laagst, met toch nog **7 op 10** handelaars met investeringsplannen. In de detailhandel, de bouw en ook de productiesector vinden we negatieve investeringsaldi (zijnde het verschil tussen de meer en de minder investerende bedrijven). In de dienstensector en groothandel vinden we meer bedrijven die op investeringsvlak willen bijbenen.
  - De investeringsplannen nemen traditioneel toe met de grootte van het bedrijf: van **6 op 10** investerende bedrijven met minder dan 5 werknemers, tot **98%** bij de bedrijven met meer dan 250 werknemers. Bij de KMO's tussen **10 en 100** werknemers vinden we de hoogste investeringsaldi, van **+10%** tot **+21%**.
  - **1 op de 6** bedrijven (**17%**) investeren zeker níet in het komende jaar. In de detailhandel zullen **3 op 10** niet investeren. Bij de kleinste bedrijven investeren bijna **4 op 10** zeker niet (meer) in het komende jaar.

- Investerings in (im)materiële vaste activa gebeuren vooral in software en digitale applicaties (bij **2 op 3** bedrijven), ICT-infrastructuur (meer dan **6 op 10**), machines (**6 op 10**) en het wagenpark (**1 op 2**).

Qua baksteen in de maak zijn er nog investeringen in gebouwen op de huidige locatie (bij **3 op 10**), in bijkomende locaties (bij **1 op 7**) en/of in een nieuwe locatie/verhuis (**1 op 7**).
- **1 op 4** kijkt actief uit naar overname-opportunities. In de groothandel zijn dit **4 op 10**, in de detailhandel **1 op 10**. Bij grote bedrijven kijken eveneens **4 op 10** uit naar mogelijke overnames.

- In **1 op de 5** bedrijven die investeren in vaste activa wordt bijkomende tewerkstelling gecreëerd. Bij **2 op 3** blijft het personeelsbestand status quo na – of net dankzij – de investering.
  - In **2 op de 3** gevallen (**65%**) gaat het om minder dan **5 extra jobs**. In nog eens **3 op 10** is er een geschatte aangroei van **6-20** werknemers, en bij **4%** wordt gemikt op meer dan **20** extra jobs.
  - De investerende bedrijven in onze peiling ramen zelf de totale aangroei op **565** mogelijke extra jobs.

- Daarnaast zijn er ook andere investeringen in vorming en opleiding (voor **85%** van de bedrijven), marketing & communicatie (bij **7 op 10**), de personeelscapaciteit an sich (**6 op 10**), innovatie en nieuwe business modellen (**6 op 10**, in de productie loopt dit op tot **4 op 5** investerende bedrijven), strategievorming (bij **55%**) en internationalisering (bij **4 op 10**; in de productiesector is dit **7 op 10**).

- Het **verhogen van productiviteit en/of efficiëntie** is de **doorslaggevende factor om te investeren in 2024, voor 2 op 3 Limburgse investerende bedrijven**. Komen daarna aan bod: **groeiambitie** (voor 1 op 2), **inzetten op digitalisering/automatisering** (voor 1 op 2), **inzetten op innovatie** (4 op 10), **duurzaamheidsdoelstellingen realiseren** (3 op 10) en **specifieke opportuniteiten in de markt of voor het bedrijf** (1 op 4).
- **7 op 10 Limburgse bedrijven geloven erin dat artificiële intelligentie (AI) hun bedrijf kan helpen om producten, diensten of bedrijfsprocessen te optimaliseren**. Dit ligt hoger dan vorig jaar (6 op 10). Daartegenover staat echter dat **AI vandaag nog (maar) voor 4 op 10 een belangrijk speerpunt is om in te investeren**. In de groothandel en dienstensector gaat al de meeste aandacht naar AI (bij 6 op 10 bedrijven), in de detailhandel en productiesector het minste (bij 1 op 4).
- **Voor 2 op 3** bedrijven zit de **oplossing voor de arbeidsmarktcrapte in het (nog) meer inzetten op automatisering en digitalisering**. In de groothandel en productiesector geloven de meeste ondernemers (meer dan 8 op 10) hierin.
- **Meer dan 8 op 10** bedrijven vinden **steunmaatregelen** van de overheid vooral noodzakelijk voor een **loonkostvermindering** om als bedrijf (extra) te investeren. Dit aantal is toegenomen in de voorbije 2 jaren. Bijna 4 op 10 vindt ook **opleidingssubsidies** onontbeerlijk.
  - Subsidies voor **innovatie en milieu-investeringen** worden telkens door 3 op 10 bedrijven genoemd. Daarna volgen steun voor digitale transformatie (voor 1 op 4), investeringssteun (1 op 5), steun voor strategie/groei (1 op 5), circulair ondernemen (1 op 6), strategische transformatiesteun (1 op 6) en internationalisering (1 op 10).
- **De onzekere economische toestand stijgt als voornaamste obstakel naar de eerste plaats, globaal vernoemd door 1 op 2 bedrijven** (en komend van 40% vorig jaar). In de groothandel en productiesector wordt dit obstakel nog vaker vernoemd.
  - Nog in de top 3: **te hoge fiscale en sociale lasten** (van 1 op 3 naar 4 op 10. Bij de bedrijven die meer gaan investeren in het komende jaar, wordt dit zelfs vermeld door 55%) en het **(niet) vinden van geschikt personeel** (voor 1 op 3). Bij de investerende bedrijven en in de bouwsector voor 1 op 2).
  - Voor telkens 1 op 4 bedrijven een obstakel: **administratieve overlast (gestegen, vernoemd door 4 op 10 van de investerende en dus ervaringsdeskundige bedrijven), onvoldoende eigen middelen/kapitaal** (status quo, voor 1 op 3 in de detailhandel) en **sterk gestegen investeringskosten** door inflatie en de toegenomen bouw- en materiaalkosten (nieuwe antwoordoptie, bij de groothandel en de bedrijven die meer gaan investeren is dit 40%).
  - En voor nog eens 1 op 5 bedrijven: **te lange vergunningsprocedures (gestegen ten opzichte van de 1 op 10 vorig jaar, maar voor 1 op 4 van de bedrijven die meer of evenveel gaan investeren) en rechtsonzekerheid** (wijzigende regels, onbetrouwbare binnenlandse politiek - status quo voor 18%);
  - **Geopolitieke conflicten en/of internationale spanningen** stijgen terug licht voor 1 op 7 bedrijven. In de groothandel (42%!) en productie (22%) weegt het nog zwaarder door.
- **Gevraagd naar de voornaamste concurrentiehandicap (slechts 1 antwoord mogelijk), geven 6 op 10 ondernemers aan dat de hogere loonkosten de investeringen veruit het meeste onder druk zetten**. In de productie is dit zelfs 7 op 10.
  - Voor **telkens voor 1 op 10 zijn dé grootste concurrentiehandicaps daarentegen de zwaardere administratieve lasten** in ons land (in de groothandel zelfs voor 1 op 4, in de bouwsector bij 1 op 6 en de **versterkte arbeidsregelgeving** (in de groothandel voor 15%).

- Daarna volgen: **hogere energieprijzen** (7% gemiddeld, maar voor dubbel zoveel in de productiesector (13%), **moeilijkere vergunningen** (6% globaal, maar voor 12% van de bouwbedrijven) en een **hogere rechtsonzekerheid** (9% in de bouw, 3% gemiddeld).
- **1 op 6 Limburgse ondernemingen (18%) overweegt een delokalisatie** van minstens een gedeelte van de huidige activiteiten of reeds geplande investeringen naar het buitenland.
  - Het gevaar op een delokalisatie is het grootste bij **productiebedrijven (33%)** en neemt toe met de grootte van het bedrijf: tot 28% vanaf 50 werknemers en 33% bij de grootste bedrijven met meer dan 250 werknemers.

Dit rapport is gebaseerd op de resultaten van een bevraging door UNIZO Limburg en VKW Limburg uitgevoerd eind maart 2024. UNIZO Limburg en VKW Limburg organiseren al sinds 2015 jaarlijks een bevraging naar de investeringsplannen van Limburgse bedrijven. Gelet op het uitbreken van de coronacrisis in maart 2020, werd de bevraging dat jaar niet uitgestuurd. Het voorliggende rapport van 2024 is bijgevolg de 9^e editie van deze bevraging. De verwerking in dit rapport houdt rekening met de antwoorden van 363 Limburgse ondernemers en bedrijfsleiders.

1. Concrete investeringsplannen in 4 op 5 Limburgse ondernemingen

1.1. Algemeen

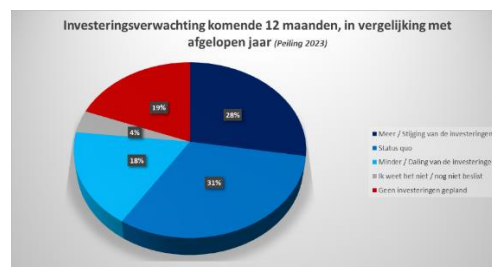
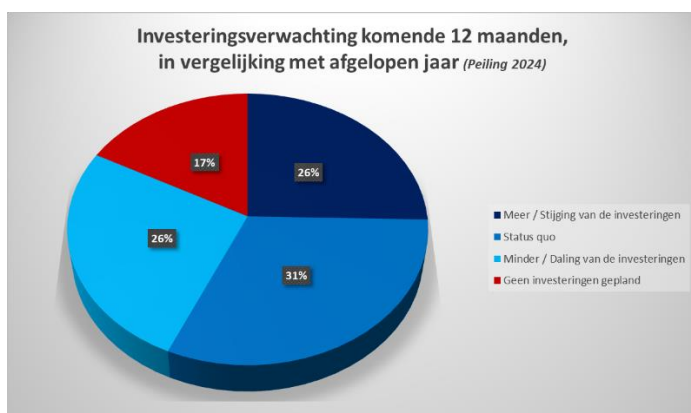
Vier op de vijf ondernemingen in Limburg (83%) plannen in de komende 12 maanden investeringen. Het gaat hierbij zowel om materiële investeringen in infrastructuur en rollend materieel als om investeringen in strategie, marketing, vorming & opleiding, ... Een jaar geleden was dit 77%.

Qua investeringsritme zien we binnen deze 83% wel 3 verschillende groepen: **26% plant meer investeringen dan het afgelopen jaar, 31% gaat uit van een status quo en nog eens 26% zal in het komende jaar wel investeren, maar minder in vergelijking met het afgelopen jaar.**

Het investeringssaldo voor het komende jaar ligt dus op **0%**, aangezien er evenveel bedrijven hun investeringen opdrijven als dat er op de rem gaan staan in 2024 (=26% - 26%). In het voorbije jaar bedroeg het saldo +10% (28% - 18%).

Globaal gezien kunnen we dus stellen dat er in het komende jaar meer Limburgse bedrijven met investeringsplannen zijn dan het afgelopen jaar, maar dat de investeringsbudgetten en/of -projecten in 1 op 4 bedrijven kleiner zijn dan vorig jaar.

Voor de volledigheid: een investeringssaldo dat status quo of zelfs negatief is, is niet noodzakelijk slecht. Een bedrijf kan of moet namelijk niet elk jaar evenveel investeren, en na een zwaar investeringsprogramma is er bijvoorbeeld ook niet altijd de nood om opnieuw te investeren.

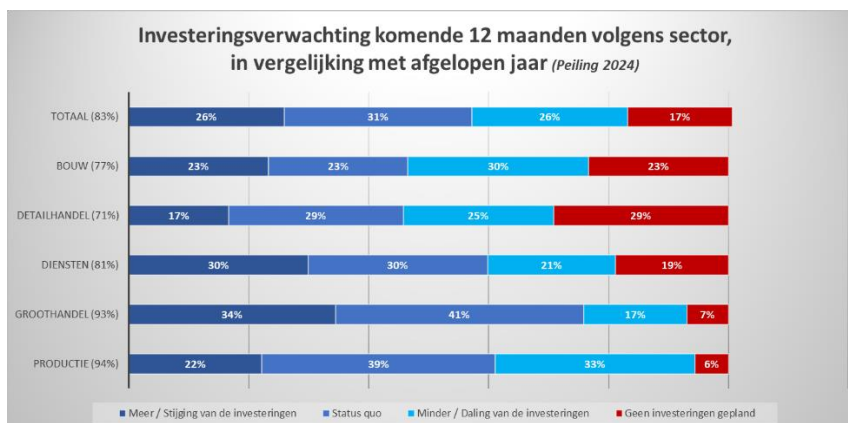
Ongeveer 1 op de 6 (17%) van de Limburgse ondernemingen geeft aan in het komende jaar niet te investeren.

Ten opzichte van eerdere peilingen is de antwoordmogelijkheid 'Ik weet het niet/nog niet beslist' weggelaten, aangezien dat aandeel nooit meer dan 5% bedroeg.

In vergelijking met de vorige peiling zien we een kleine afname van het aantal ondernemingen dat niet investeert (van 19% naar 17%) en een toename van het aantal ondernemingen waar het investeringsritme daalt (van 18% naar 26%). De andere percentages blijven grotendeels gelijk.

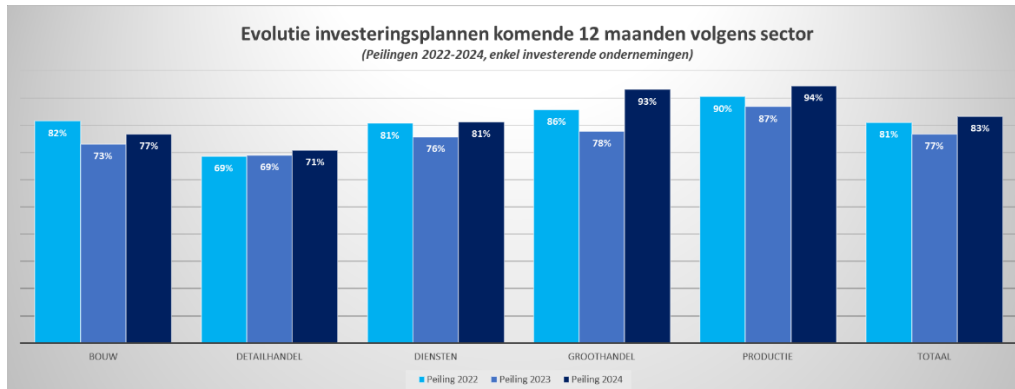
1.2. Volgens sector

In de productiesector en de groothandel ligt de investeringsplanning het hoogst, met meer dan 9 op 10 investerende productie- (94%) en groothandelsbedrijven (93%) in het komende jaar. Vorig jaar was dit respectievelijk nog 87% en 78%. In de detailhandel (71%, komend van 69% vorig jaar) liggen de investeringsplannen het laagst.

In de detailhandel vinden we ook het hoogste aandeel van bedrijven terug die aangeven dat er in het komende jaar niet geïnvesteerd zal/kan worden: 3 op 10. In de bouw is dit 1 op 4, in de dienstensector 1 op 5.

In vergelijking met de vorige peiling zien we dat de investeringsplannen in elke sector stijgen, met de grootste stijging in de groothandel (van 78% naar 93%).

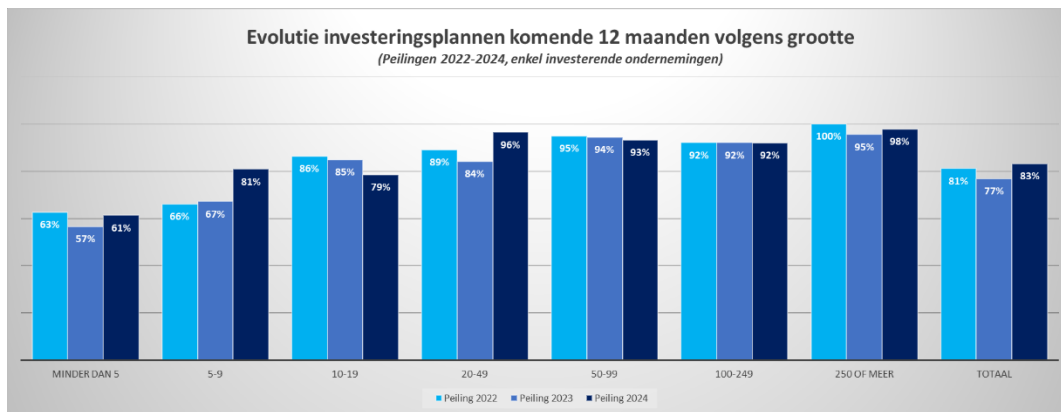
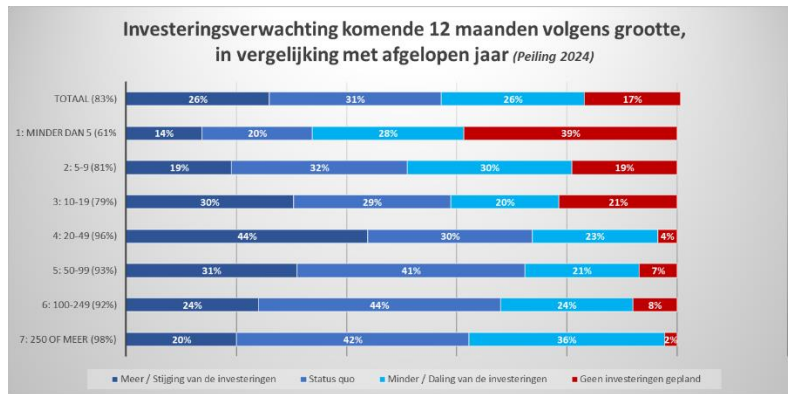

Gekeken naar het **investeringsaldo**, zijnde het verschil tussen de meer en de minder investerende bedrijven, vinden we **3 sectoren met een negatief saldo**: de productie (-11%), de detailhandel (-8%) en de bouw (-7%). In de diensten (+9%) en vooral in de groothandel (+17%) zijn de saldi daarentegen positief.

Investeringsverwachting komende 12 maanden, in vergelijking met afgelopen jaar						
Peiling 2024 - volgens sector	Meer / Stijging van de investeringen	Status quo	Minder / Daling van de investeringen	Investeringen gepland	Investerings-saldo	Geen investeringen gepland
Bouw	23%	23%	30%	77%	-7%	23%
Detailhandel	17%	29%	25%	71%	-8%	29%
Diensten	30%	30%	21%	81%	+9%	19%
Groothandel	34%	41%	17%	93%	+17%	7%
Productie	22%	39%	33%	94%	-11%	6%
Totaal	26%	31%	26%	83%	+0%	17%

1.3. Volgens grootte

De investeringsplannen nemen traditioneel toe met de grootte van het bedrijf: van 61% investerende bedrijven met minder dan 5 werknemers (vorig jaar 57%), tot 98% bij de bedrijven met meer dan 250 werknemers (vorig jaar 95%). Bij de kleinste bedrijven investeert 39% zeker niet in het komende jaar (vorig jaar 36%).

De investeringsaldi lopen sterk uiteen volgens grootte. Bij de kleinste (<10 wn) en de grootste (>250 wn) bedrijven vinden we negatievealdi tussen -11% en -16%. De KMO's tussen 10 en 100 werknemers zitten metaldi tussen 10% en 21% ruim boven het gemiddelde van 0%. De grote bedrijven met 100-250 werknemers volgen het gemiddelde.

Investeringsverwachting komende 12 maanden, in vergelijking met afgelopen jaar						
Peiling 2024 - volgens grootte	Meer / Stijging van de investeringen	Status quo	Minder / Daling van de investeringen	Investerings gepland	Investerings-saldo	Geen investeringen gepland
1: minder dan 5	14%	20%	28%	61%	-14%	39%
2: 5-9	19%	32%	30%	81%	-11%	19%
3: 10-19	30%	29%	20%	79%	+11%	21%
4: 20-49	44%	30%	23%	96%	+21%	4%
5: 50-99	31%	41%	21%	93%	+10%	7%
6: 100-249	24%	44%	24%	92%	+0%	8%
7: 250 of meer	20%	42%	36%	98%	-16%	2%
Totaal	26%	31%	26%	83%	+0%	17%

2. Digitale applicaties, software en hardware bovenaan op investeringslijst

2.1. Investerings in (im)materiële vaste activa

Gevraagd naar de aard van de investeringen in materiële en immateriële vaste activa, zien we zowel stijgers als dalers ten opzichte van vorig jaar.

Afgetekend op de eerste plaats zijn de investeringen in **software en digitale applicaties** in alle maten en vormen (AI, webshop, CRM, ERP, kantoor- en cloudapplicaties, ...): **2 op 3** Limburgse bedrijven investeren hier het komende jaar in. Binnen deze 66% zijn er meer uitbreidings- dan vervangingsinvesteringen.

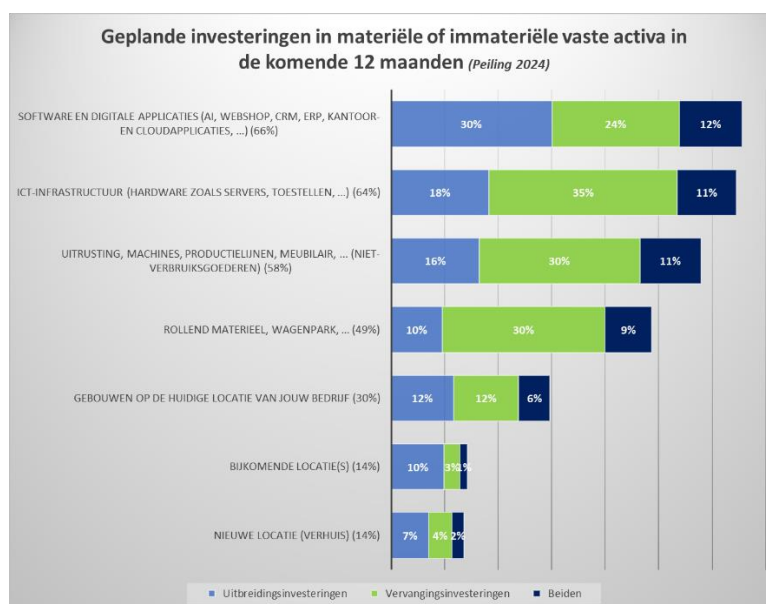
Dit was een nieuwe antwoordmogelijkheid, als samenvoeging van twee antwoordopties die al sinds 2015 gebruikt werden:

- Online (klant)applicaties (webshop, e-commerce, apps, blockchainapplicaties, ...), vorig jaar een investeringspost voor 39%;
- En andere (bedrijfseigen) software (AI, CRM, ERP, kantoor- en cloudapplicaties,...), vorig jaar bij 51% op de investeringslijst.

Investerings in **hardware (ICT-infrastructuur)** staan voor meer dan **6 op 10** bedrijven op de tweede plaats (64%, een stijging ten opzichte van de 57% van vorig jaar, voor meer dan de helft vervangingsinvesteringen).

Investerings in zogenaamde niet-verbruiksgoederen sluiten de top 3 af, voor bijna **6 op 10** bedrijven: **machines, uitrusting, meubilair, productielijnen, ...** (58%, meer vervangings- dan uitbreidingsinvesteringen, vorig jaar 62%).

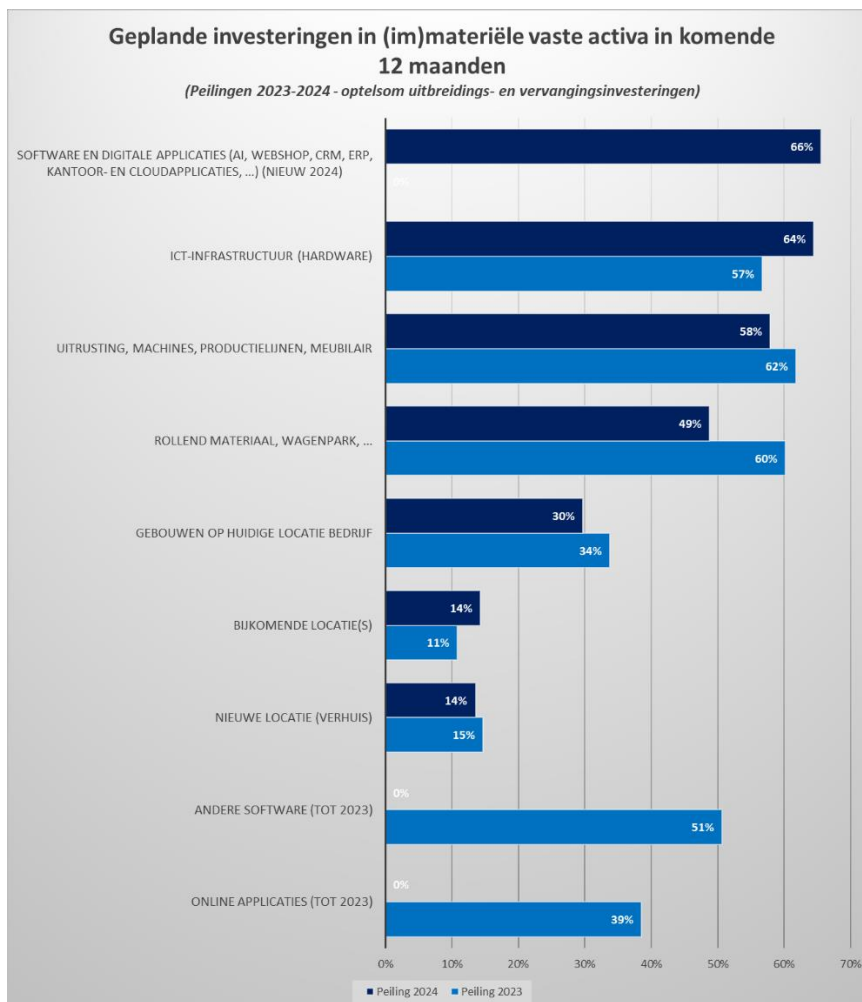
Net buiten de top 3, maar waar toch nog de **helft** van de investerende bedrijven geld voor vrijmaken: **rollend materieel** (49%, een daling ten opzichte van de 60% vorig jaar). Het gaat hier voor meer dan 3 op 5 om vervangingsinvesteringen.

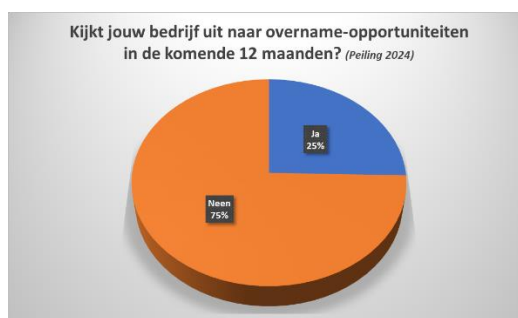
Traditioneel vinden we dan 3 types van investeringen terug die verband houden met de **baksteen in de maag** van de Limburgse ondernemers:

- **Investeringen in gebouwen op de huidige locatie** zien we bij **3 op 10** investerende bedrijven (iets lager dan de 1 op 3 vorig jaar, evenveel uitbreidings- als vervangingsinvesteringen).
- **Bijkomende locaties** staan op de agenda voor **1 op 7** Limburgse ondernemers (vorig jaar 1 op 10).
- En nog eens **1 op 10** kijkt uit naar een **nieuwe locatie of verhuis** (status quo).

2.2. Overname-opportunities

Aan alle respondenten werd bijkomend ook gevraagd of ze – actief – uitkijken naar **opportunities om in de komende 12 maanden te groeien door overname van andere bedrijven**. Op deze vraag antwoordde **1 op de 4** bedrijven positief.

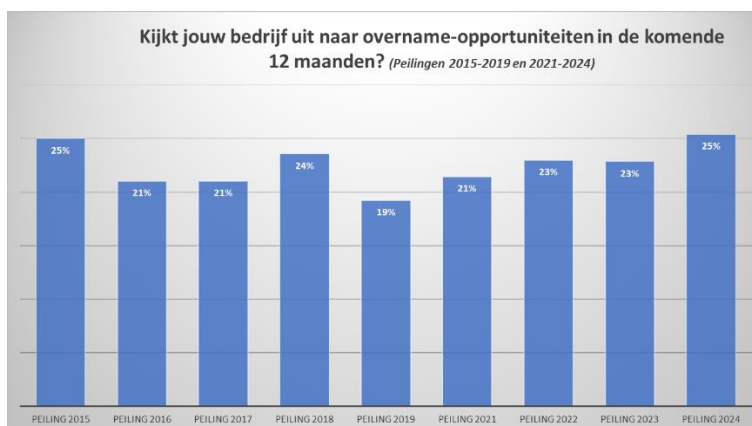
In de **groothandel** wordt het meeste (**45%**) uitgekeken naar overnamemogelijkheden, in de **detailhandel** (**10%**) het minst.

Volgens grootte kijken de **middelgrote** (50-99 werknemers, 41%) en **grote bedrijven** (100-249 werknemers met 40% en meer dan 250 werknemers met 37%) logischerwijs **meer naar mogelijke overnames** dan kleinere bedrijven.

Kijkt jouw bedrijf momenteel actief uit naar opportuniteiten om in de komende 12 maanden te groeien door overname van andere bedrijven?		
Peiling 2024 - volgens sector	Ja	Neen
Bouw	23%	77%
Detailhandel	10%	90%
Diensten	30%	70%
Groothandel	45%	55%
Productie	21%	79%
Totaal	25%	75%

Kijkt jouw bedrijf momenteel actief uit naar opportuniteiten om in de komende 12 maanden te groeien door overname van andere bedrijven?		
Peiling 2024 - volgens grootte	Ja	Neen
1: minder dan 5	5%	95%
2: 5-9	20%	80%
3: 10-19	22%	78%
4: 20-49	35%	65%
5: 50-99	41%	59%
6: 100-249	40%	60%
7: 250 of meer	37%	63%
Totaal	25%	75%

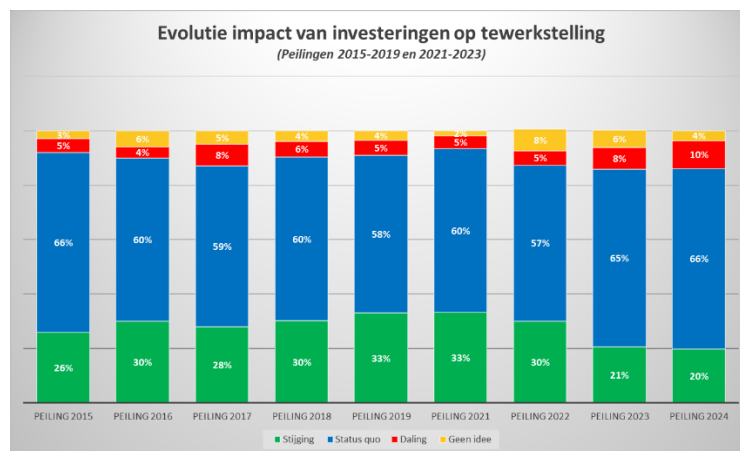
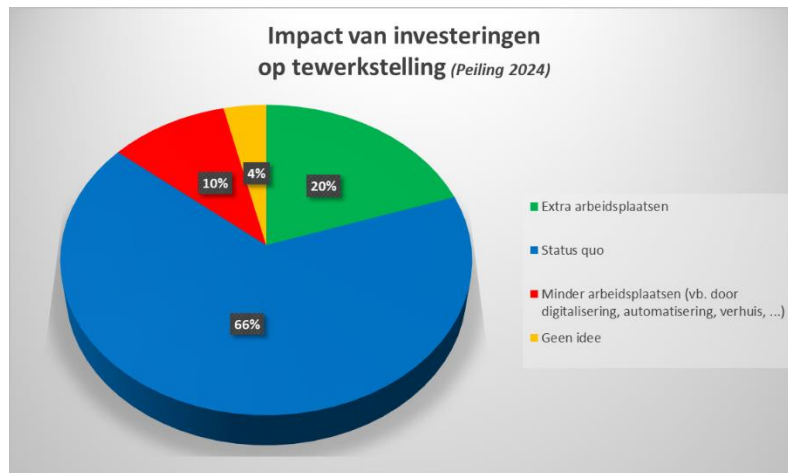
Ten opzichte van de voorgaande jaren zien we **geen fundamentele verschuivingen wat de overname-ambities betreft.**

3. Investerings als motor voor bijkomende jobs in 1 op 5 bedrijven

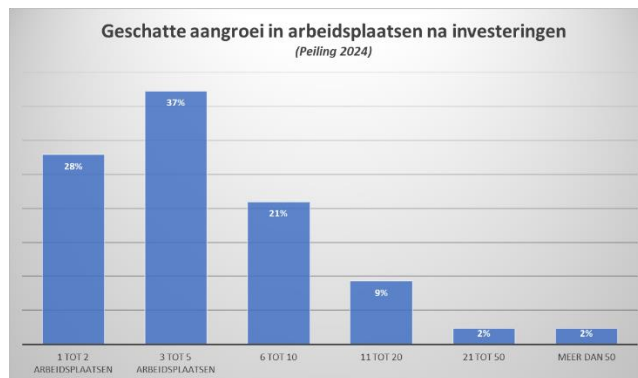
In 1 op de 5 bedrijven (20%) die investeren wordt hierdoor bijkomende tewerkstelling gecreëerd. Dit cijfer ligt in dezelfde lijn als vorig jaar, maar blijft wel opmerkelijk lager dan de jaren daarvoor, toen telkens 3 op 10 bedrijven aangaven te investeren én aan te werven.

Bij 2 op 3 blijft het personeelsbestand status quo na – of net dankzij – de investering (66%).

Bij de bedrijven die een raming van het aantal bijkomende arbeidsplaatsen kunnen of willen maken, gaat het in 2 op de 3 gevallen (65%) om minder dan 5 bijkomende jobs. In nog eens 3 op 10 bedrijven (30%) is er een geschatte aangroei van 6 tot 20 werknemers, en in 4% van de investerende bedrijven wordt gemikt op een creatie van meer dan 20 extra arbeidsplaatsen.

De investerende bedrijven in onze peiling maken samen een raming van afgerond **565 bijkomende jobs dankzij de voorziene investeringen**. *Opgelet: dit is slechts een indicatief cijfer, op basis van de eigen raming van de respondenten, dat niet kan worden geëxtrapoleerd.*

Geschatte aangroei in arbeidsplaatsen na investeringen	Aandeel	Vertegenwoordigen samen volgend aantal bijkomende arbeidsplaatsen (RAMING!)
1 tot 2 arbeidsplaatsen	28%	20
3 tot 5 arbeidsplaatsen	37%	61
6 tot 10	21%	84
11 tot 20	9%	75
21 tot 50	2%	25
meer dan 50	2%	300
		565

geen idee	20%
-----------	-----

1 op 5 van de respondenten die uitgaan van een toename van het aantal arbeidsplaatsen na de investering, geeft aan dat ze **nog geen raming kunnen/durven maken** van het aantal extra jobs.

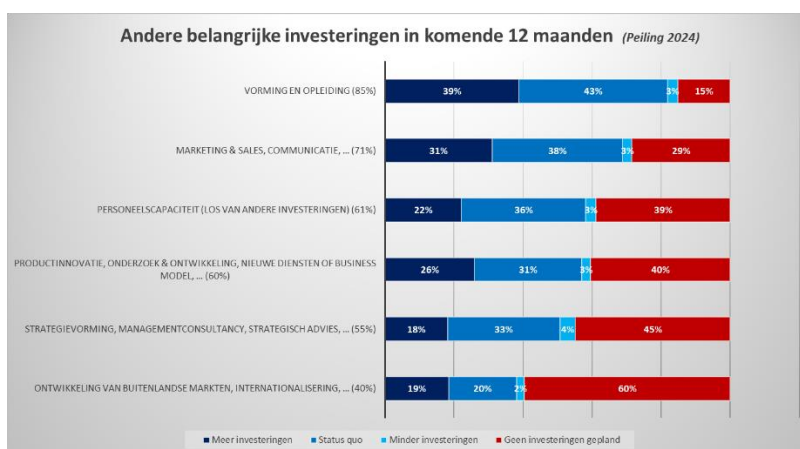
Ongeveer **10%** van de investerende bedrijven geeft aan dat de **investering kan leiden tot een daling van het aantal arbeidsplaatsen – door digitalisering, automatisering of verhuis van het bedrijf bijvoorbeeld**. Gevraagd naar een mogelijke raming, kunnen echter meer dan 1 op 2 daar geen cijfer op plakken. De bedrijven die het wel proberen, komen in totaal uit op mogelijk 93 verloren jobs.

4. Ook opleiding, marketing, innovatie en strategie in investeringsbudgetten

Naast de eerder opgesomde materiële en immateriële vaste activa, investeert het Limburgs bedrijfsleven ook in heel wat andere uiteenlopende domeinen:

- Afgetekend op de eerste plaats staan investeringen in **vorming en opleiding** (voor 85% van de Limburgse bedrijven). De **productiesector en groothandel (beiden 93%) investeren hier het meeste in**, in de detailhandel gaat het om 64%.
- Op de tweede plaats vinden we **marketing & communicatie** terug, qua investering bij 7 op 10 bedrijven. De **groothandel (81%) investeert hier bovengemiddeld in**, de bouw (61%) verhoudingsgewijs wat minder.
- 6 op 10 bedrijven investeren ook nog in de **personeelscapaciteit (los van andere investeringen)**. Door het lage cijfer op dit vlak van de detailhandel (36%) zit elke andere sector boven het gemiddelde cijfer, in de **bouwsector is dit 68%**.

Andere belangrijke investeringen in komende 12 maanden						
Peiling 2024	Meer / Stijging van de investeringen	Status quo	Minder / Daling van de investeringen	Investeringen gepland	Investerings-saldo	Geen investeringen gepland
Vorming en opleiding	39%	43%	3%	85%	+36%	15%
Marketing & sales, communicatie, ...	31%	38%	3%	71%	+29%	29%
Personeelscapaciteit (los van andere investeringen)	22%	36%	3%	61%	+19%	39%
Productinnovatie, onderzoek & ontwikkeling, nieuwe diensten of business model, ...	26%	31%	3%	60%	+23%	40%
Strategievorming, managementconsultancy, strategisch advies, ...	18%	33%	4%	55%	+14%	45%
Ontwikkeling van buitenlandse markten, internationalisering, ...	19%	20%	2%	40%	+16%	60%

- Investeren in **innovatie** onder een ruime noemer – van productinnovatie tot nieuwe diensten of business model – volgt voor eveneens 6 op 10 bedrijven. **Niet onverwacht kent de productiesector hier het hoogste cijfer met 4 op 5 investerende bedrijven (82%)**. In de detailhandel gaat het om 25%.
- Investeren in **strategievorming** staat bij **meer dan de helft (55%)** in de agenda, variërend van 43% in de detailhandel tot **67% in de productiesector**.
- **Internationalisering** sluit het rijtje af, met gemiddeld **4 op 10** van de investerende Limburgse bedrijven waar dit een uitdaging is. **Bij de productiebedrijven staan (bijkomende) investeringen in buitenlandse markten in het komende jaar bij 7 op 10 op de planning (69%)**, bij de detailhandel is dit bij 7%.

Opvallend: het aantal bedrijven dat aangeeft minder in deze domeinen te investeren is verwaarloosbaar, en schommelt tussen de 2% en 4%.

<p style="text-align: center;">Andere belangrijke investeringen in komende 12 maanden volgens sector - enkel investerende bedrijven</p> <p style="text-align: center;">(Peiling 2024)</p>	<p style="text-align: center;">Vorming en opleiding</p> <p style="text-align: center;">Marketing & sales, communicatie, ...</p> <p style="text-align: center;">Personeelscapaciteit (los van andere investeringen)</p> <p style="text-align: center;">Productinnovatie, onderzoek & ontwikkeling, nieuwe diensten of business model, ...</p> <p style="text-align: center;">Strategievorming, managementconsultancy, strategisch advies, ...</p> <p style="text-align: center;">Ontwikkeling van buitenlandse markten, internationalisering ...</p>					
Bouw	79%	61%	68%	50%	45%	29%
Detailhandel	64%	64%	36%	25%	43%	7%
Diensten	87%	74%	62%	59%	58%	37%
Groothandel	93%	81%	67%	63%	52%	41%
Productie	93%	76%	63%	82%	67%	69%
Totaal	85%	71%	61%	60%	55%	40%

Omwillen van een wijziging in de vraagstelling, kunnen de bovenstaande resultaten niet vergeleken worden met de eerdere peilingen. De voorbije jaren werd er enkel via een ja/nee vraag gepeild naar deze andere investeringen, nu wordt een gedetailleerd onderscheid gemaakt naar meer investeringen/status quo/minder investeringen/geen investeringen gepland.

5. Productiviteit, groeiambities, digitalisering en innovatie sterkste **IMPULSEN** om te investeren in 2024. **Artificiële intelligentie is toekomst volgens 7 op 10 bedrijven.**

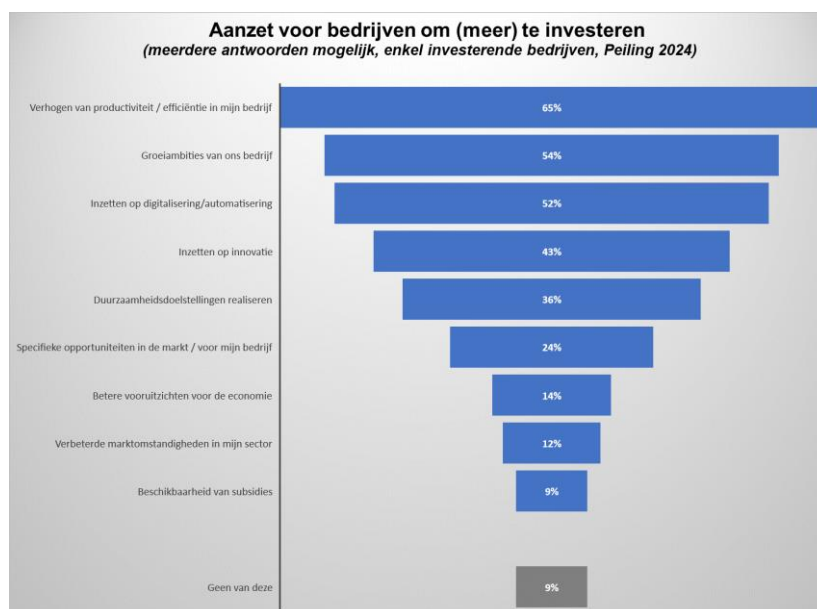
5.1. **Aanzet om (meer) te investeren**

Het **verhogen van productiviteit en/of efficiëntie** in het bedrijf wordt voor het derde jaar op rij als **meest doorslaggevende reden** genoemd om te investeren. Voor bijna **2 op 3 Limburgse investerende bedrijven** (65%, vorig jaar 63%) is dat het geval.

De **groeiambitie** moet met **54%** (vorig jaar nog 59%) nu al voor de derde keer de productiviteit voor laten gaan, na in de eerste 6 peilingen de eerste plaats te bezetten.

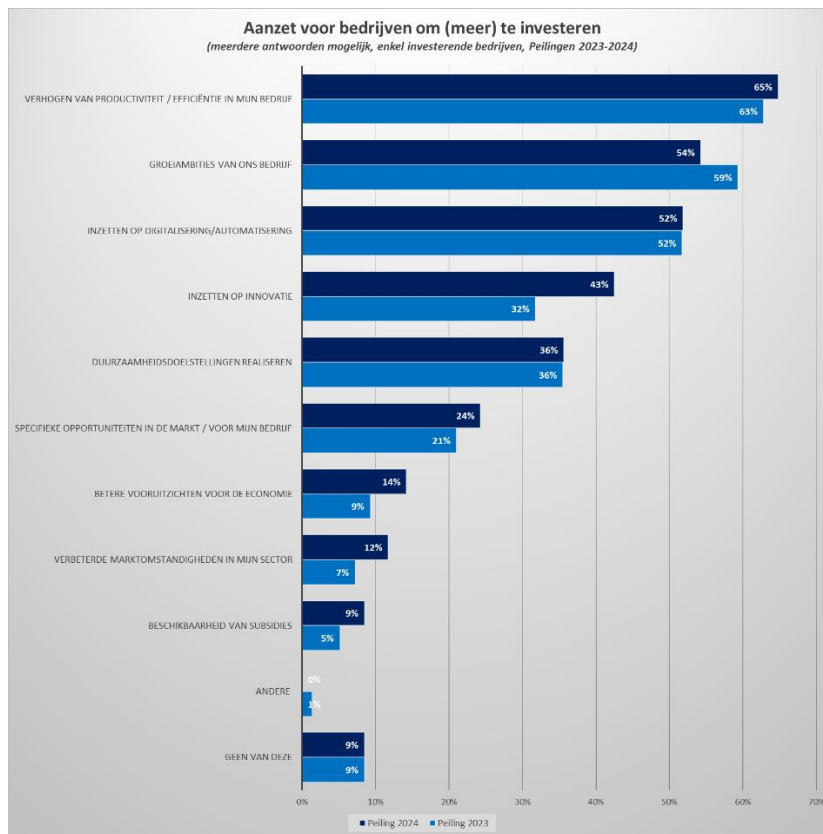
Komen daarna aan bod:

- **Inzetten op digitalisering/automatisering:** voor 1 op 2 (52%, status quo).
- **Inzetten op innovatie:** voor 4 op 10 bedrijven (sterke groei t.o.v. de 32% verleden jaar).
- **Duurzaamheidsdoelstellingen realiseren:** voor 1 op 3 (36%, status quo).

Specifieke opportuniteiten in de markt of voor het bedrijf worden nog vermeld door **1 op 4** bedrijven (25%, komend van 21% vorig jaar), maar alle andere mogelijke redenen volgen op ruime afstand:

- **Betere vooruitzichten voor de economie,** voor 14%.
- **Verbeterde marktomstandigheden in de sector:** voor 12%.
- **Beschikbaarheid van subsidies** (9%).

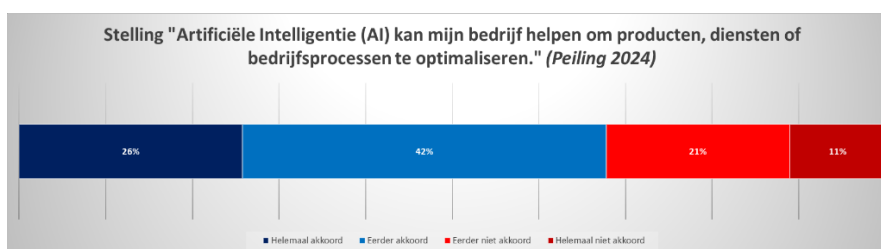

5.2. Belang van digitalisering en artificiële intelligentie

De link naar digitalisering en automatisering werd in de paragrafen hierboven al gelegd, op het vlak van investeringen in digitale applicaties, software en hardware en als reden om te investeren. Bijkomend werden aan alle respondenten – ongeacht of ze investeren in het komende jaar – 2 stellingen voorgelegd over het belang van digitalisering, meer specifiek wat **artificiële intelligentie (AI)** betreft.

Bijna 7 op 10 Limburgse bedrijven geloven er alvast in dat AI hun bedrijf kan helpen om producten, diensten of bedrijfsprocessen te optimaliseren (68%). Vorig jaar was dit 60%.

In de dienstensector (86%; vorig jaar 66%) en groothandel (79%, status quo) en maaksector (66%) ligt dit geloof duidelijk nog hoger, in de detailhandel (43%) en bouw (51%) net zoals vorig jaar wat lager.

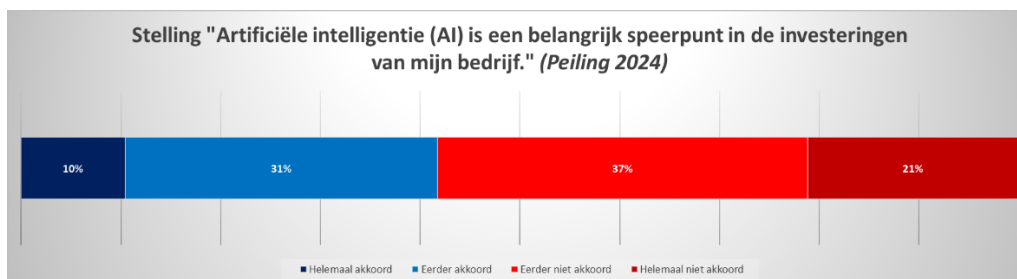

Stelling "Artificiële Intelligentie (AI) kan mijn bedrijf helpen om producten, diensten of bedrijfsprocessen te optimaliseren."						
Peiling 2024	Helemaal akkoord	Eerder akkoord	AKKOORD	NIET AKKOORD	Eerder niet akkoord	Helemaal niet akkoord
Bouw	12%	38%	51%	49%	34%	15%
Detailhandel	10%	33%	43%	58%	33%	25%
Diensten	39%	46%	86%	14%	9%	5%
Groothandel	45%	34%	79%	21%	14%	7%
Productie	19%	47%	66%	34%	24%	10%
Totaal	26%	42%	68%	32%	21%	11%

Daartegenover staat echter dat **AI vandaag nog (maar) bij 4 op 10 bedrijven een belangrijk speerpunt wordt genoemd in de investeringen (41%)**.

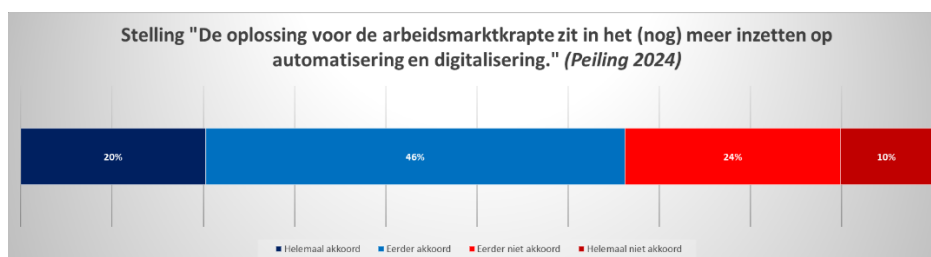
Een opvallende tweedeling zien we tussen enerzijds de groothandel (62%) en dienstensector (60%) waar vandaag al de meeste aandacht naar artificiële intelligentie gaat en anderzijds de bouw (29%), de detailhandel (25%) en de productiesector (27%) waar dit vooralsnog veel minder op het voorplan staat.

Stelling "Artificiële intelligentie (AI) is een belangrijk speerpunt in de investeringen van mijn bedrijf."						
Peiling 2024	Helemaal akkoord	Eerder akkoord	AKKOORD	NIET AKKOORD	Eerder niet akkoord	Helemaal niet akkoord
Bouw	8%	21%	29%	71%	42%	29%
Detailhandel	5%	20%	25%	75%	38%	38%
Diensten	18%	42%	60%	40%	26%	14%
Groothandel	14%	48%	62%	38%	24%	14%
Productie	3%	24%	27%	73%	54%	19%
Totaal	10%	31%	42%	58%	37%	21%

5.3. Belang van digitalisering en automatisering als oplossing van de arbeidskrapte

2 op 3 van alle respondenten zijn ook akkoord met de stelling dat de oplossing voor de arbeidsmarktkrapte zit in het (nog) meer inzetten op automatisering en digitalisering (66%, vorig jaar 60%). In de groothandel (86%) en productiesector (81%) geloven de meeste ondernemers hierin.

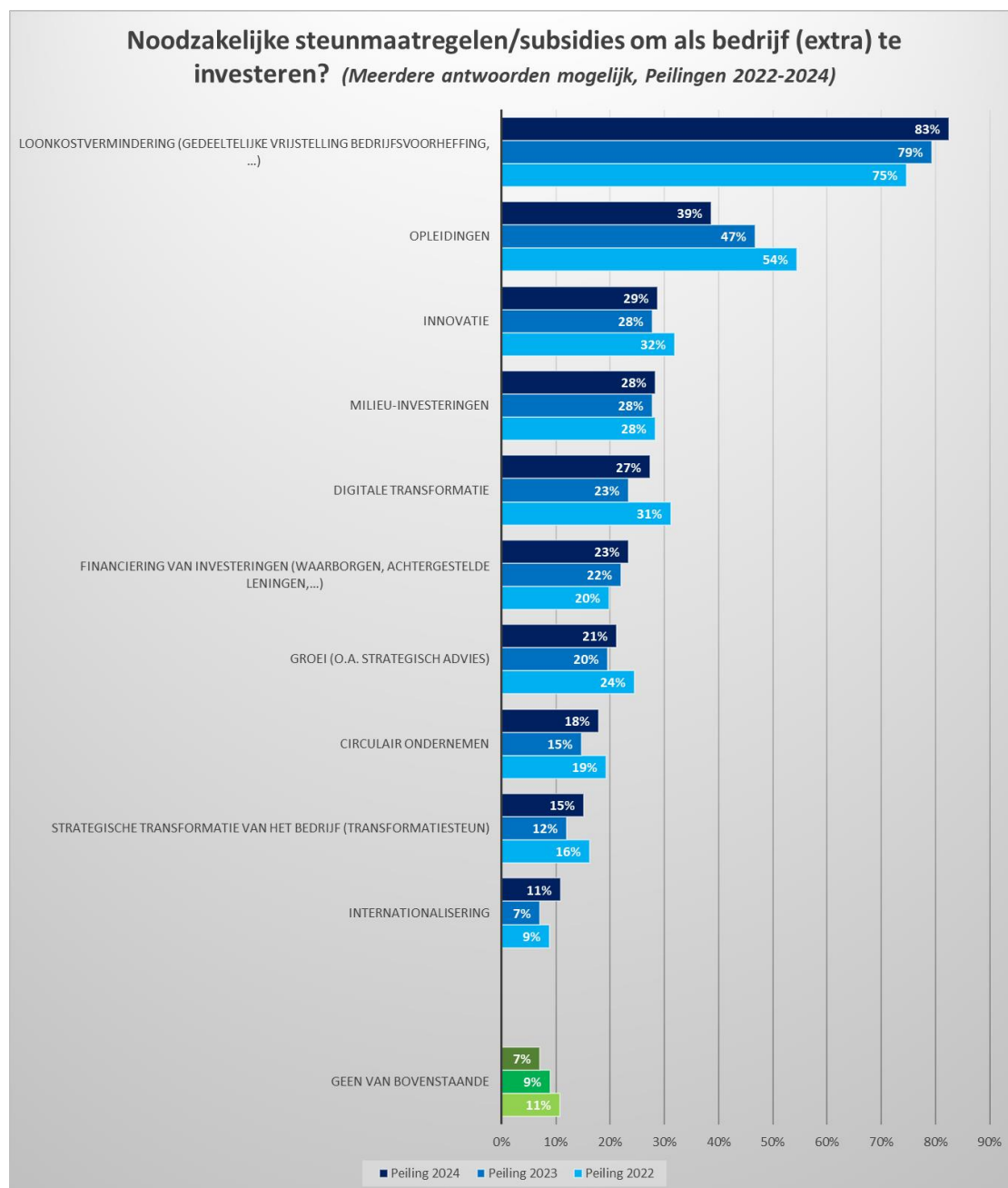
Stelling "De oplossing voor de arbeidsmarktkrapte zit in het (nog) meer inzetten op automatisering en digitalisering."						
Peiling 2024	Helemaal akkoord	Eerder akkoord	AKKOORD	NIET AKKOORD	Eerder niet akkoord	Helemaal niet akkoord
Bouw	11%	45%	56%	44%	26%	18%
Detailhandel	10%	45%	55%	45%	28%	18%
Diensten	25%	37%	62%	38%	28%	10%
Groothandel	34%	52%	86%	14%	7%	7%
Productie	21%	60%	81%	19%	19%	0%
Totaal	20%	46%	66%	34%	24%	10%

5.4. Belang van subsidies en steunmaatregelen

In een eerdere vraag kwam de beschikbaarheid van subsidies niet als doorslaggevend naar voren in investeringsbeslissingen. We vroegen niettemin aan alle respondenten - ongeacht of ze momenteel investeringsplannen hebben - gevraagd voor welke domeinen zij vinden dat steunmaatregelen/subsidies van de overheid noodzakelijk zijn om als bedrijf (extra) te investeren.

Iets minder dan 1 op 10 bedrijven (7%) vindt alvast dat voor geen énkél domein overheidssteun nodig is om investeringen te stimuleren.

- Daartegenover staat echter dat **meer dan 8 op 10 respondenten een tegemoetkoming vanuit de overheid verwachten op het vlak van een loonkostvermindering** (via een gedeeltelijke vrijstelling van de bedrijfsvoorheffing of andere maatregelen). De voorbije jaren stond dit ook al afgetekend op de eerste plaats, maar het aandeel van dit antwoord neemt jaar na jaar toe: van 75% in 2022 naar 83% nu. Duidelijk een erfenis van de **loonkostexplosie door de automatische indexering**.
- Voor bijna 4 op 10 (39%, vorig jaar 47%) is ook **steun voor opleidingen zeker nodig**.

- Subsidies voor **innovatie en milieu-investeringen** worden telkens door 3 op 10 bedrijven genoemd.
- Daarna volgen steun voor **digitale transformatie** (voor 1 op 4), **investeringssteun** (1 op 5), steun voor **strategie/groei** (1 op 5), **circulair ondernemen** (1 op 6), **strategische transformatiesteun** (1 op 6) en **internationalisering** (1 op 10).

Het is altijd interessant om een lage score voor 'internationalisering' verder te analyseren, aangezien er in die 11% heel wat ondernemingen zitten die vandaag niet internationaal actief zijn. **Bij de internationaal actieve bedrijven in Limburg vindt 19% dat specifieke (export)subsidies noodzakelijk zijn, bij de internationale groeiers is dit zelfs 26%.**

Subsidies voor internationalisering noodzakelijk?	
Internationaal actieve bedrijven	19%
<i>Internationale groeiers</i>	<i>26%</i>
Internationaal niet actieve bedrijven	2%
Totaal	11%

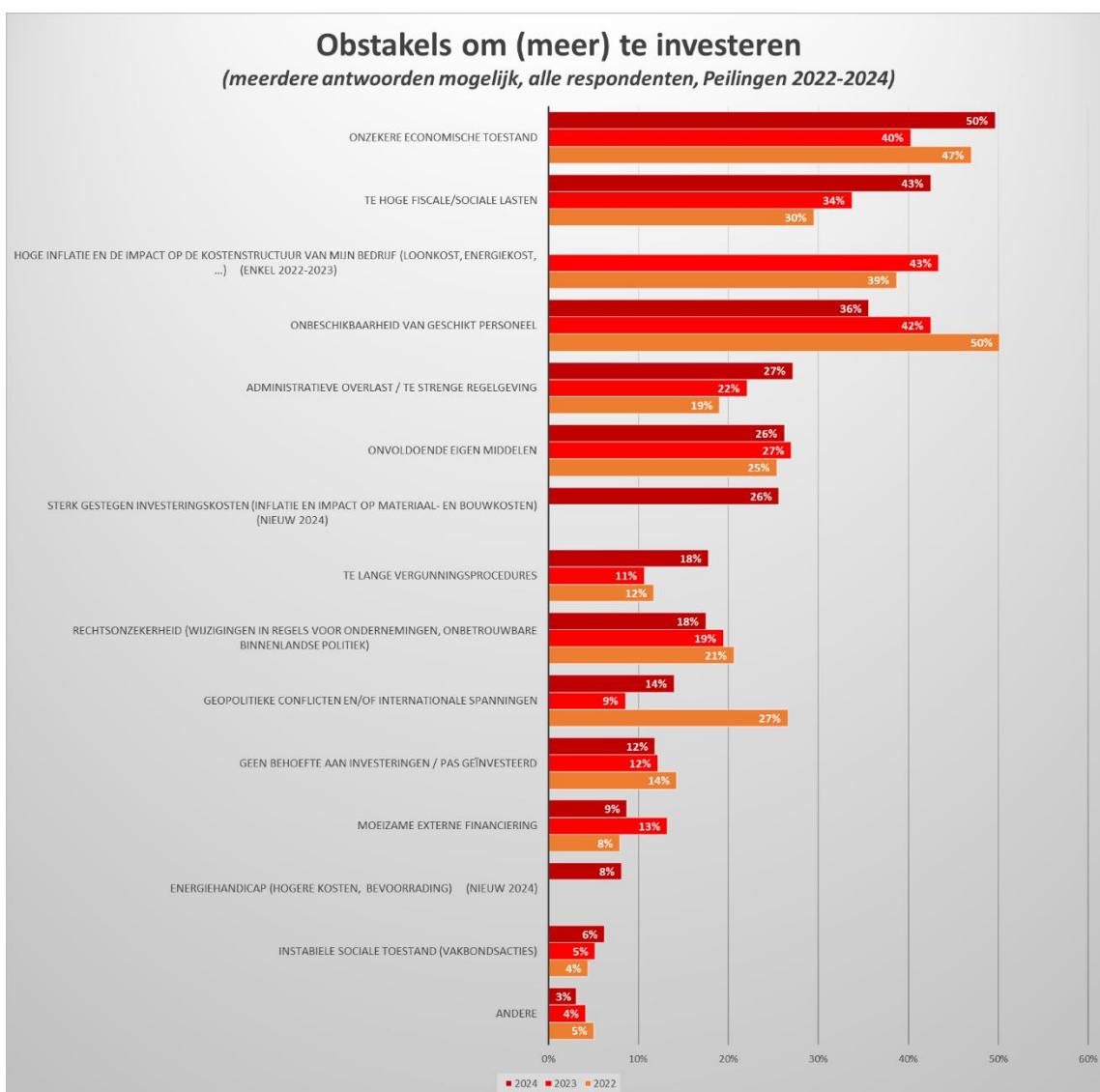
6. Onzekere economische toestand, te hoge lasten en personeelstekort belangrijkste OBSTAKELS om (meer) te investeren. Administratieve overlast, te lange vergunningsprocedures en gestegen investeringskosten nemen toe als storende factor.

Aan alle respondenten - zowel de investerende als de niet-investerende bedrijven - werd gevraagd wat hen ervan weerhoudt om te investeren of om méér te investeren.

De onzekere economische toestand stijgt als voornaamste obstakel naar de eerste plaats, globaal vernoemd door **1 op 2 bedrijven** (en komend van 40% vorig jaar). In de groothandel en productiesector wordt dit obstakel nog vaker vernoemd.

In historisch perspectief: in 2015 werd de onzekere economische toestand als obstakel door 56% van de respondenten vernoemd, in 2018 nog maar door 18%.

Ook **te hoge fiscale en sociale lasten** stijgen als obstakel en worden door **meer dan 4 op 10** respondenten genoemd (van 34% vorig jaar naar 43% nu). Bij de bedrijven die meer gaan investeren in het komende jaar, wordt dit zelfs vermeld door 55%.

*Het topantwoord van vorig jaar, de **hoge inflatie en de impact op de kostenstructuur van het bedrijf (energiekosten, loonkosten, ...)**, werd dit jaar niet meer voorgelegd. Die inflatie is intussen doorgerekend in de sociale lasten (wat mee de sterke stijging van die antwoordoptie van 34% naar 43% verklaart), de materiaal- en bouwkosten (nieuwe antwoordoptie, verderop in de lijst) en de hogere energiekosten (nieuwe antwoordoptie, verderop in de lijst).*

De top 3 wordt afgesloten door het **(niet) vinden van geschikt personeel, door 1 op 3 bedrijven als obstakel vernoemd** (36%, komend van 42% vorig jaar en 50% in 2022). Bij de investerende bedrijven die in het komende jaar meer of evenveel gaan investeren is dit nog altijd voor de helft een obstakel. **In de bouwsector is het gebrek aan personeel voor 46% een obstakel.**

Hierna volgen 3 obstakels voor telkens 1 op 4 bedrijven:

- **administratieve overlast:** voor 27% gemiddeld, een stijging t.o.v. 22% vorig jaar. Vernoemd door 43% van de bedrijven die evenveel gaan investeren (en dus al ervaren zijn in de papierwinkel...) en voor 33% van de groothandel;
- **onvoldoende eigen middelen/kapitaal,** voor 26% (status quo). In de detailhandel weegt dit obstakel iets zwaarder door, voor 35%.
- **en sterk gestegen investeringskosten (door inflatie en de toegenomen bouw- en materiaalkosten),** voor 26%. Dit was een nieuwe antwoordoptie. Bij de groothandel en de bedrijven die meer gaan investeren is dit 40%.

Alle overige obstakels komen in vergelijking met de eerdere punten misschien ‘minder’ voor, maar worden toch nog wel telkens door een belangrijke groep bedrijven vermeld:

- **te lange vergunningsprocedures:** 18%, komend van 11% vorig jaar, maar voor 1 op 4 van de bedrijven die meer of evenveel gaan investeren;
- **rechtsonzekerheid (wijzigende regels, onbetrouwbare binnenlandse politiek):** status quo voor 18%;
- **geopolitieke conflicten en/of internationale spanningen:** terug een stijging van 9% naar 14% (tegenover 27% in 2022). In de groothandel (42%!) en productie (22%) weegt het nog zwaarder door;
- **geen behoefte aan investeringen (of pas geïnvesteerd):** voor 12% gemiddeld, en voor 25% van de bedrijven die niet investeren;
- **moeizame externe financiering:** voor 9%, komend van 13% vorig jaar;

Een **instabiele sociale toestand (vakbondsacties)** wordt globaal nog door 6% vernoemd, komend van 5% vorig jaar en van maar liefst 28% in 2015. In de groothandel wordt dit door 1 op 5 bedrijven vermeld.

Obstakels volgens investeringsplannen / procentuele cijfers <i>(Meerdere antwoorden mogelijk, Peiling 2024)</i>	Totaal	Bedrijven met investeringsplannen	Meer investeringen	Status quo	Minder investeringen	Bedrijven die niet investeren
Onzekere economische toestand	50%	49%	45%	50%	51%	54%
Te hoge fiscale / sociale lasten	43%	44%	55%	45%	33%	37%
Onbeschikbaarheid van geschikt personeel	36%	40%	49%	48%	26%	18%
Administratieve overlast / te strenge regelgeving	27%	28%	29%	43%	17%	23%
Onvoldoende eigen middelen/kapitaal	26%	26%	23%	25%	29%	28%
Sterk gestegen investeringskosten (inflatie en impact op materiaal- en bouwkosten)	26%	28%	38%	31%	19%	14%
Te lange vergunningsprocedures	18%	20%	26%	26%	11%	9%
Rechtsonzekerheid (wijzigingen in regels voor ondernemingen, onbetrouwbare binnenlandse politiek)	18%	18%	21%	24%	11%	18%
Geopolitieke conflicten en/of internationale spanningen	14%	15%	19%	18%	11%	5%
Geen behoefte aan investeringen / pas geïnvesteerd	12%	9%	4%	13%	11%	25%
Moeizame externe financiering	9%	9%	9%	11%	8%	7%
Energiehandicap (hogere kosten, bevoorrading)	8%	9%	8%	11%	9%	4%
Instabiele sociale toestand (vakbondsacties, stakingen)	6%	7%	9%	11%	3%	2%
Andere (concurrentie, uitdoving activiteiten, ...)	3%	2%	1%	1%	4%	7%

Obstakels volgens sector / procentuele cijfers <i>(meerdere antwoorden mogelijk, Peiling 2024)</i>	Totaal	Bouw	Detailhandel	Diensten	Groothandel	Productie
Onzekere economische toestand	50%	49%	42%	42%	75%	63%
Te hoge fiscale / sociale lasten	43%	49%	42%	42%	46%	40%
Onbeschikbaarheid van geschikt personeel	36%	46%	30%	34%	46%	31%
Administratieve overlast / te strenge regelgeving	27%	31%	19%	32%	33%	21%
Onvoldoende eigen middelen/kapitaal	26%	26%	35%	25%	21%	26%
Sterk gestegen investeringskosten (inflatie en impact op materiaal- en bouwkosten)	26%	34%	16%	17%	42%	32%
Te lange vergunningsprocedures	18%	20%	9%	17%	21%	22%
Rechtsonzekerheid (wijzigingen in regels voor ondernemingen, onbetrouwbare binnenlandse politiek)	18%	26%	16%	14%	21%	16%
Geopolitieke conflicten en/of internationale spanningen	14%	4%	7%	11%	42%	22%
Geen behoefte aan investeringen / pas geïnvesteerd	12%	9%	19%	12%	13%	12%
Moeizame externe financiering	9%	10%	9%	10%	8%	6%
Energiehandicap (hogere kosten, bevoorrading)	8%	6%	7%	3%	8%	21%
Instabiele sociale toestand (vakbondsacties, stakingen)	6%	6%	0%	5%	21%	9%
Andere (concurrentie, uitdoving activiteiten, ...)	3%	1%	0%	5%	0%	6%

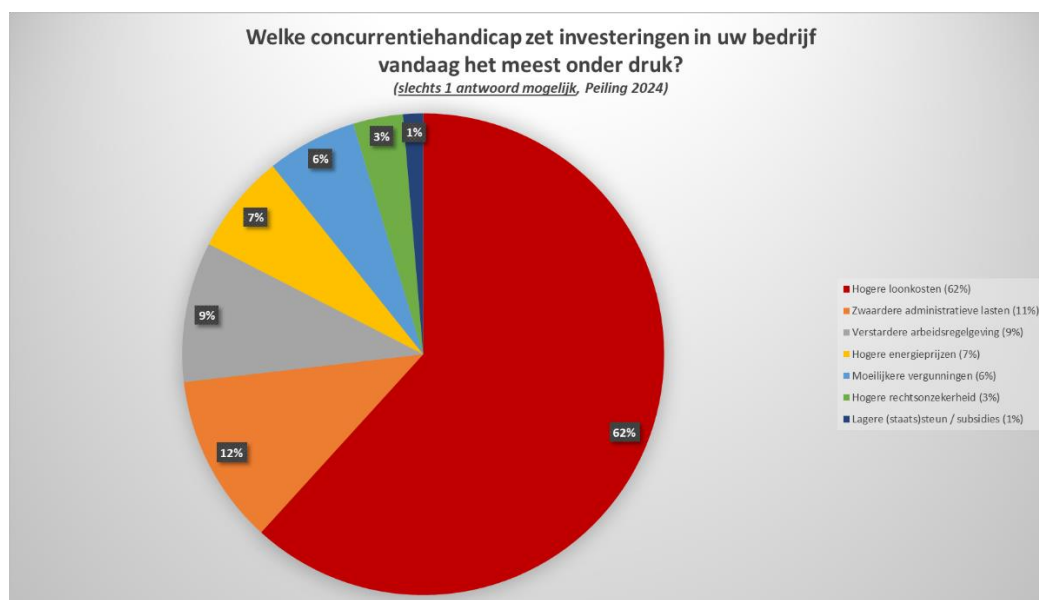
Globaal gezien geeft slechts 6% van de respondenten aan dat er geen specifieke knelpunten of obstakels zijn.

7. Zware loonkost voornaamste concurrentiehandicap voor 6 op 10 ondernemingen. Ook zware administratieve lasten en starre arbeidsregelgeving wegen door. 1 op 6 Limburgse bedrijven overweegt delokalisatie.

Ook al is de lijst van obstakels al lang genoeg, toch kregen de respondenten nog 1 extra vraag voorgesteld om te peilen **welke concurrentiehandicap de investeringen in hun bedrijf vandaag het meest onder druk zet. Hierbij mocht slechts 1 antwoord aangeduid worden.**

Maar liefst 6 op 10 ondernemers antwoorden volmondig dat dit de **hogere loonkosten zijn (62%)**. In de **productiesector zet dit de investeringen bij zelfs 7 op 10 bedrijven onder druk, in de detailhandel bij 67%**. Daarna volgen, **telkens voor 1 op 10 Limburgse ondernemingen:**

- **Zwaardere administratieve lasten.** In de groothandel weegt dit door bij 1 op 4 bedrijven (23%) en in de bouwsector bij 16%;
- En een **verstardere arbeidsregelgeving.** In de groothandel is dit een handicap voor 15%.

Welke concurrentiehandicap zet investeringen in uw bedrijf vandaag het meest onder druk?						
(slechts 1 antwoord mogelijk, Peiling 2024)	Totaal	Bouw	Detailhandel	Diensten	Groothandel	Productie
Hogere loonkosten	62%	54%	67%	64%	50%	69%
Zwaardere administratieve lasten	11%	16%	6%	13%	23%	3%
Verstardere arbeidsregelgeving	9%	7%	11%	9%	15%	9%
Hogere energieprijzen	7%	3%	8%	4%	8%	13%
Moeilijkere vergunningen	6%	12%	6%	4%	4%	4%
Hogere rechtsonzekerheid	3%	9%	0%	3%	0%	1%
Lagere (staats)steun / subsidies	1%	0%	3%	3%	0%	0%

Hogere energieprijzen zetten in gemiddeld 7% van de Limburgse bedrijven de investeringen onder druk. In de productiesector is dit bijna het dubbel, 13%.

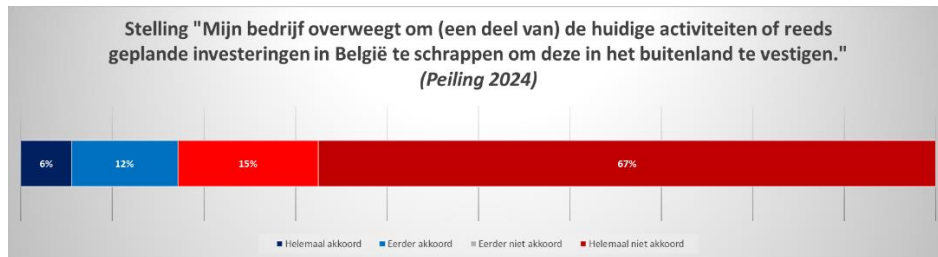
Moeilijkere vergunningen wegen door voor globaal 6% van de bedrijven, maar in dubbel zoveel bouwbedrijven: 12%.

En een hogere rechtsonzekerheid wordt op de eerste plaats gezet door 9% van de bouwbedrijven, tegenover 3% gemiddeld.

7.1. Gevaar op delocalisatie

In het licht van de bovenstaande concurrentiehandicaps, overweegt **1 op 6 Limburgse ondernemingen (18%) een delocalisatie** van **minstens een gedeelte** van de huidige activiteiten of reeds geplande investeringen naar het buitenland.

In vergelijking met vorig jaar (14%) neemt dit aandeel terug licht toe. Bij eerdere peilingen in 2015 en 2016 was er nog een aandeel van 22% die delocalisatie in overweging namen.

Het gevaar op een delocalisatie is het grootst bij **productiebedrijven** (bij 33%) en neemt toe met de grootte van het bedrijf: tot 28% vanaf 50 werknemers en 33% bij de grootste bedrijven met meer dan 250 werknemers.

Stelling "Mijn bedrijf overweegt om (een deel van) de huidige activiteiten of reeds geplande investeringen in België te schrappen om deze in het buitenland te vestigen."						
Peiling 2024	Helemaal akkoord	Eerder akkoord	AKKOORD	NIET AKKOORD	Eerder niet akkoord	Helemaal niet akkoord
Bouw	4%	8%	12%	88%	14%	74%
Detailhandel	5%	0%	5%	95%	10%	85%
Diensten	4%	12%	17%	83%	13%	70%
Groothandel	7%	3%	10%	90%	17%	72%
Productie	9%	24%	33%	67%	23%	44%
Totaal	6%	12%	18%	82%	15%	67%

Stelling "Mijn bedrijf overweegt om (een deel van) de huidige activiteiten of reeds geplande investeringen in België te schrappen om deze in het buitenland te vestigen."						
Peiling 2024	Helemaal akkoord	Eerder akkoord	AKKOORD	NIET AKKOORD	Eerder niet akkoord	Helemaal niet akkoord
1: minder dan 5	6%	7%	13%	88%	7%	81%
2: 5-9	0%	2%	2%	98%	13%	84%
3: 10-19	0%	5%	5%	95%	15%	80%
4: 20-49	5%	19%	25%	75%	14%	61%
5: 50-99	14%	14%	28%	72%	17%	55%
6: 100-249	16%	12%	28%	72%	28%	44%
7: 250 of meer	7%	26%	33%	67%	26%	42%
Totaal	6%	12%	18%	82%	15%	67%